

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких
законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної
правової допомоги та підвищення якості її надання»

1. Резюме

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правової допомоги та підвищення якості її надання» (далі – законопроект) розроблено з метою ефективної реалізації прав осіб, у тому числі дітей, недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена, на отримання якісної безоплатної правової допомоги шляхом спрощення механізму організації надання такої допомоги, врегулювання питання обов'язкової участі адвоката при розгляді судом справ щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу, а також вдосконалення процедури забезпечення якості безоплатної вторинної правової допомоги шляхом упровадження механізму оцінювання якості наданої правової допомоги з використанням інструменту рецензування («peer review»).

2. Проблема, яка потребує розв'язання

Для реалізації конституційного права громадян на безоплатну правову допомогу в Україні з 2013 року функціонує система надання безоплатної правової допомоги, фінансування якої здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Система безоплатної правової допомоги створена на виконання низки зобов'язань України перед Радою Європи та сприяє дотриманню Україною прав людини та основоположних свобод, визначених міжнародними конвенціями, у тому числі права на захист, права на правову допомогу, права невідкладно з'явитися перед судом, заборони катувань або іншого нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження та зарекомендувала свою ефективність.

Разом з тим під час реалізації нормативно-правових актів у сфері надання безоплатної правової допомоги виникають питання, що необхідно врегулювати шляхом внесення змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон) та розроблення нового законодавства.

1. Статтею 9 Закону передбачено, що центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – центри) є суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги, але при цьому механізм надання такої допомоги центрами (розгляд звернень, прийняття рішень) на сьогодні в Законі відсутній, що ускладнює роботу працівників центрів.

У зв'язку з цим положеннями законопроекту пропонується врегулювати зазначене питання.

2. Одним із принципів, на яких ґрунтується державна політика у сфері надання безоплатної правової допомоги в Україні, є доступність такої допомоги для всіх категорій осіб, що мають право на її отримання. Преважна більшість осіб, які звертаються за отриманням правових послуг належать до соціально-вразливих категорій громадян, зокрема це діти, особи з інвалідністю, інші.

Імплементация та реалізація міжнародних та Європейських стандартів щодо захисту прав та законних інтересів таких осіб, які викладено в Загальній декларації прав людини, Декларації прав дитини, Декларації про права інвалідів, Конвенції про права дитини та Конвенції про права осіб з інвалідністю є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 14 Закону право на безоплатну вторинну правову допомогу мають особи, середньомісячний дохід яких не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також особи з інвалідністю, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб.

З метою усунення соціальної несправедливості та забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги особам з інвалідністю виникла необхідність розширення критерію їх малозабезпеченості (з двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб, як це є на сьогодні, – до двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб).

3. Сімейний кодекс України та процесуальне законодавство передбачає звернення до суду з певних питань дітей, які досягли 14 років. Водночас Законом передбачено, що звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги, подаються особами, які досягли повноліття.

Також процесуальне законодавство передбачає право звернення до суду, зокрема з питань поновлення дієздатності осіб, дієздатність яких обмежена та недієздатних осіб.

У зв'язку з цим потребують удосконалення відповідні норми Закону.

Крім того існують випадки, коли законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Таким чином пропонується врегулювати питання обов'язкової участі адвоката при розгляді судом справ щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу шляхом внесення змін до Закону, Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про психіатричну допомогу».

4. Існуючий механізм моніторингу дотримання адвокатами, які надають

безоплатну вторинну правову допомогу, стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги потребує вдосконалення, зокрема про це свідчать висновки та рекомендації звіту Ради Європи за результатами «Оцінювання системи безоплатної правової допомоги в Україні у світлі стандартів та передового досвіду Ради Європи».

У зазначеному звіті автори зазначають, що ефективний моніторинг якості роботи адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, і дотримання ними стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги вимагає фахової оцінки матеріалів справи клієнта, додатково до наявних способів оцінювання якості, таких як спостереження в суді та інтерв'ю з клієнтами, які проводять працівники центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

У зв'язку з цим пропонується запровадити новий інструмент забезпечення якості безоплатної правової допомоги шляхом упровадження механізму оцінювання якості наданої правової допомоги з використанням інструменту рецензування («peer review») комісіями незалежного оцінювання якості надання безоплатної вторинної правової допомоги та відібраними ними на конкурсних засадах адвокатами.

5. Рішенням Уряду передбачено до законодавчого врегулювання залучати центрами перекладача (сурдоперекладача) для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам права на таку допомогу відповідно до Закону у разі, коли зазначені суб'єкти не володіють державною мовою та/або є глухими, німими або глухонімими (постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 року № 401 «Деякі питання залучення перекладачів (сурдоперекладачів) для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги»). Разом з тим на сьогодні зазначене питання не врегульовано в Законі та на практиці виникає багато проблемних питань під час залучення перекладачів через відсутність такої процедури.

6. Також необхідна конкретизація переліку суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу та визначення кола питань за якими такі суб'єкти матимуть право звертатися за такою допомогою.

Так, статтею 14 закону України «Про протидію торгівлі людьми» передбачено, що особа, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право до прийняття рішення про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання, зокрема медичної, психологічної, правової та іншої допомоги незалежно від місця проживання. Разом з тим, у Законі така категорія осіб не належить до суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу.

Крім того, підлягають удосконаленню порядок подання, розгляду звернень про надання безоплатної вторинної правової допомоги а також підстави відмови у наданні такої допомоги (статті 18 – 20 Закону);

Крім того потребують змін норми якими визначено підстави та порядок припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги, зокрема в частині осіб, які отримують безоплатну вторинну правову допомогу і оголошені в розшук у кримінальному провадженні, оскільки у справах спеціального досудового розслідування або спеціального судового провадження участь захисника є обов'язковою.

7. У зв'язку з успішною реалізацією пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» рішенням Уряду дозволено до законодавчого врегулювання залучення центрами посередника із числа адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, що пройшли навчання з реалізації Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину, для врегулювання конфлікту між такими неповнолітніми та потерпілими шляхом укладення угоди про застосування зазначеної Програми. Таким чином зазначене питання потребує врегулювання в Законі.

Враховуючи викладене, а також принцип клієнтоорієнтованості, на якому ґрунтується робота системи надання безоплатної правової допомоги в Україні, на сьогодні існує потреба у розробленні механізму спрощення доступу до безоплатної вторинної правової допомоги та покращення якості надання такої допомоги.

3. Суть проекту акта

Законопроектом пропонується передбачити на законодавчому рівні:

- механізм надання центрами безоплатної первинної правової допомоги;
- право дітей на звернення за безоплатною вторинною правовою допомогою, а також право звернення за безоплатною вторинною правовою допомогою особисто недієздатними особами або особами, дієздатність яких обмежена, з питань, звернення з якими до суду дозволяється таким особам та порядок такого звернення;
- право центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги залучати перекладача з мови, якою заявник може спілкуватися, у тому числі перекладача жестової мови, за рахунок коштів державного бюджету у разі коли особа, яка бажає отримати безоплатну вторинну правову допомогу, не володіє державною мовою та/або має порушення слуху;
- уточнення переліку суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу та визначення кола питань за якими такі суб'єкти матимуть право звертатися за такою допомогою;
- удосконалення порядку подання, розгляду звернень про надання безоплатної вторинної правової допомоги а також підстав відмови у наданні такої допомоги;
- конкретизацію підстав та порядку припинення надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- врегулювання питання оплати послуг з медіації, відновних практик при виведенні неповнолітніх із кримінального процесу адвокатам, що залучаються центрами;

- з метою забезпечення надання якісної безоплатної вторинної правової допомоги шляхом впровадження механізму оцінювання якості наданої адвокатом правової допомоги з використанням інструменту рецензування («peer review») – утворення комісії незалежного оцінювання якості надання безоплатної вторинної правової допомоги та відповідних регіональних комісій, порядку їх формування, визначення основних завдань та складу;

- збільшити межу малозабезпеченості осіб з інвалідністю для отримання безоплатної вторинної правової допомоги, передбачивши право таких осіб на безоплатну вторинну правову допомогу у разі, якщо вони отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб;

- визначити права та обов'язки суб'єкта права на безоплатну вторинну правову допомогу.

4. Вплив на бюджет

Реалізація положень законопроекту потребуватиме додаткового фінансування з Державного бюджету України (фінансово-економічне обґрунтування додається).

5. Позиція заінтересованих сторін

Реалізація законопроекту не матиме впливу на інтереси суб'єктів господарювання тощо.

Реалізація законопроекту матиме вплив на ключові інтереси заінтересованих сторін (прогноз впливу додається).

Законопроект не стосується питань прав та інтересів територіальних громад, місцевого та регіонального розвитку, соціально-трудової сфери, сфери наукової та науково-технічної діяльності.

Законопроект протребує погодження з Уповноваженим Президента України з прав людей з інвалідністю.

Законопроект не потребує громадського обговорення.

6. Прогноз впливу

Законопроект не належить до регуляторних актів.

Реалізація законопроекту не вплине на розвиток регіонів, ринок праці, громадське здоров'я, екологію та навколишнє природне середовище.

7. Позиція заінтересованих органів

Законопроект потребує погодження з Міністерством фінансів України, та Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства.

8. Ризики та обмеження

Положення законопроекту не порушують права та свободи, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, не впливають на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, не містять ризики вчинення корупційних правопорушень та порушень, пов'язаних з

корупцією, не створюють підстави для дискримінації та не стосуються інших ризиків та обмежень.

9. Підстава розроблення проекту акта

Законопроект розроблено Міністерством юстиції України на виконання підпункту «а» пункту 3 статті 1 Указу Президента України від 8 листопада 2019 року «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави».

Міністр юстиції України

Денис МАЛЮСЬКА

_____ 2020 р.